

Personeel in goede handen
Basishandboek Human Resource Management

Pascal Roskam

PERSONEEL IN GOEDE HANDEN

BASISHANDBOEK
HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

ACADEMIA
PRESS

eCampusLearn

Surf naar www.ecampuslearn.com

Geef de volgende unieke code in:

Veel succes!

Uitgeverij Academia Press
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 9789401460316
D/2019/45/137
NUR 807

Pascal Roskam
Personeel in goede handen. Basishandboek Human Resource Management
Gent, Academia Press, 2020, 292 p.

Vijfde editie, 2020
Vierde editie, 2015
Derde editie, 2014
Tweede editie, 2013
Eerste editie, 2012

Vormgeving cover: Studio Lannoo
Vormgeving binnenwerk: Press Point & Crius Group

© Pascal Roskam & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

 INHOUD

---

hoofdstuk 1
 HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: WERKEN MET MENSEN OP HET KRUIPUNT
 VAN MENS, ARBEID EN ORGANISATIE

	1
1.1 Definitie en doelen van HRM	3
1.1.1 Het spanningsveld tussen sociale en economische belangen	6
1.1.2 Het spanningsveld tussen organisatiedoelen en individuele doelen	9
1.2 Definitie van HRM	11
1.3 De rollen van de HR-professional	12
1.3.1 Rol 1: de HR-professional integreert de mens in de organisatie	13
1.3.2 Rol 2: de HR-professional is een sociaal-juridisch en administratief expert	14
1.3.3 Rol 3: de HR-professional is een veranderingsmanager	14
1.3.4 Rol 4: de HR-professional is een strategische partner	14
1.4 Van personeelsbeheer tot HRM	15
1.4.1 Het paternalisme: 'de onmondige mens' (1850-1900)	15
1.4.2 Scientific Management: 'de rationeel-economische mens' (1900-1940)	17
1.4.3 Human Relations: 'de sociale mens' (1930-1960)	19
1.4.4 Revisionisme: 'de naar ontplooiing zoekende mens' (1950-1970)	21
1.4.4.1 De tweefactorentheorie van Herzberg	22
1.4.4.2 De X- en Y-theorie van McGregor	24
1.4.4.3 De behoeftepiramide van Maslow	25
1.4.5 De complexe mens in interactie met zijn omgeving (1960-heden)	27
1.4.6 Human Resource Management (HRM) als synthese van het hedendaagse denken over personeelsbeleid	29
1.4.7 Strategisch Human Resource Management (SHRM) - Competentiemanagement	31
1.4.8 Talentmanagement	32
Oefeningen	35

hoofdstuk 2

BASISMODELLEN VAN HRM

	45
2.1 Inleiding	47
2.2 Een les in organisatietheorie	47
2.3 Het plan van de organisatie: missie, visie, doelen en strategieën	52
2.4 De stroombenadering van Michigan University: het Tichy- of Michigan-model	55
2.5 De systeembenadering van de Harvard Business School: het Beer- of Harvard-model	59
2.6 Een hedendaags HR-model: het model van competentie management	62
Oefeningen	67

hoofdstuk 3

REKRUTERING, SELECTIE & ONBOARDING VAN MEDEWERKERS	71
3.1 Inleiding	73
3.2 Een turbulente arbeidsmarkt	74
3.3 De begrippen werving (rekrutering) en selectie	78
3.4 FASE 1: Het ontstaan van een vacature	79
3.4.1 Behoeftte van de organisatie	79
3.4.2 Functiebeschrijving	81
3.4.2.1 Resultaatgebieden	81
3.4.2.2 Rollen	88
3.4.3 Functie-analyse: het competentieprofiel	89
3.5 FASE 2: Werving/rekrutering	99
3.5.1 Het lokaliseren van de doelgroep: interne versus externe werving	99
3.5.2 Het opstellen van de boodschap	102
3.5.2.1 Checklist opstellen van een vacaturebericht	105
3.5.3 Keuze van het rekruteringskanaal	106
3.6 FASE 3: Selectie	110
3.6.1 Definitie en context	110
3.6.2 De selectieprocedure	110
3.6.3 Actoren in de selectieprocedure	111
3.6.4 Verplichtingen en grenzen aan werving en selectie in België	112
3.6.5 De eerste stap in het selectieproces: de voorselectie	113
3.6.6 Sollicitatiegesprek of selectie-interview	116
3.6.7 Gedragsgericht of criteriumgericht interviewen	118
3.6.8 Testen	121
3.6.9 Assessment Centers als selectiemethode	125
3.6.10 Tweede gesprek	126
3.6.11 Eindbeslissing	127
3.6.12 Contractbespreking en/of ondertekening	127
3.7 FASE 4: Onboarding	127
3.7.1 Wetgevend kader	128
3.7.2 Wat leren we uit onderzoek?	129
3.7.3 Conceptueel kader	130
3.7.4 Vertaling naar de praktijk	132
Oefeningen	135

hoofdstuk 4

BEOORDELEN EN EVALUEREN VAN MEDEWERKERS	161
4.1 Inleiding	163
4.2 Personeelsbeoordeling: omschrijving	165
4.3 Doelen van personeelsbeoordeling	165
4.3.1 Prestatiebeoordeling	166
4.3.2 Functioneringsbeoordeling	166
4.3.3 Potentieelbeoordeling	167
4.4 Performance management (PM)	167
4.5 De klassieke HRM-gesprekscyclus	171
4.6 Beoordelingspraktijken in Vlaanderen	174

4.7	Kwaliteitscriteria voor beoordelingssystemen	176
4.7.1	Systeemtechnische criteria	176
4.7.1.1	Validiteit	177
4.7.1.2	Betrouwbaarheid	177
4.7.1.3	Relevantie	178
4.7.2	Gebruikscriteria	178
4.7.2.1	Acceptatiegraad	178
4.7.2.2	Transparantie	178
4.7.2.3	Informatiewaarde	178
4.8	Soorten beoordelingsmethoden	179
4.8.1	Vergelijkingsystemen	179
4.8.2	Waarderingschalen	180
4.8.2.1	Basisprincipes van waarderingschalen	180
4.8.2.2	Gebruik van waarderingschalen	181
4.8.2.3	Voor- en nadelen van waarderingschalen	181
4.8.2.4	In gedrag verankerde waarderingschalen (BARS)	181
4.8.3	'Kritische voorvallen'-methode	183
4.8.4	Management by Objectives (MBO)	184
4.8.5	Zelfevaluatie	184
4.8.6	360°-feedback	185
4.9	Potentiële problemen m.b.t. beoordelingssystemen	185
4.9.1	Weerstand tegen evaluatie	186
4.9.2	Systeemontwerp en operationele problemen	186
4.9.3	Beoordelingsfouten bij de beoordelaar	186
4.10	De opbouw van een beoordelingssysteem	188
4.10.1	Doelen bepalen: waarom beoordelen?	188
4.10.2	Wie en wanneer beoordelen?	188
4.10.3	Wat beoordelen?	189
4.10.4	Hoe beoordelen?	189
	Oefeningen	191
hoofdstuk 5		
	BELONEN VAN MEDEWERKERS	197
5.1	Inleiding	199
5.2	Omschrijving	200
5.3	Doelen van een beloningsbeleid	200
5.4	Voorwaarden voor een goed beloningsbeleid	202
5.5	Verloningsgronden: elementen die de loonhoogte (kunnen) bepalen	203
5.5.1	Interne billijkheid	204
5.5.2	Functiezwarte	204
5.5.3	Ervaring	204
5.5.4	Prestaties en resultaten	205
5.5.5	Competenties en potentieel	205
5.5.6	Marktwaaarde en onmisbaarheid	206
5.5.7	Bijzondere arbeidsomstandigheden (inconveniënten)	206
5.5.8	Externe loonharmonie	206
5.6	Bepalen van de loonhoogte	207
5.7	Het arbeidsvoorwaardenpakket (mix van beloningselementen)	210
	Oefeningen	213

hoofdstuk 6

ONTWIKKELEN VAN MEDEWERKERS	217
6.1 Inleiding	219
6.2 Enkele kernprincipes en begrippen	221
6.2.1 Leren	221
6.2.2 Leren in arbeidsorganisaties	223
6.2.3 Kennismanagement en lerende organisaties	226
6.2.4 VTO	229
6.3 VTO-beleid	230
6.4 Het ontwerpen van een VTO-activiteit	233
6.4.1 FASE 1 - Analyse	233
6.4.2 FASE 2 - Ontwerp	235
6.4.2.1 Leerdoelen	235
6.4.2.2 Ontwerp van de leeractiviteiten	236
6.4.2.3 Zelf ontwikkelen of uitbesteden?	237
6.4.3 FASE 3 - Ontwikkelen	238
6.4.4 FASE 4 - Uitvoeren	239
6.4.5 FASE 5 - Evaluatie en transfer	239
6.4.5.1 Leertransfer	239
6.4.5.2 Evaluatie van leeractiviteiten	240
Oefeningen	247

hoofdstuk 7

UITSTROOM VAN MEDEWERKERS	253
7.1 Inleiding - De VUCA-wereld	255
7.2 Uitstroom en zijn verschillende vormen	256
7.3 Personeelsverloop in België	258
7.4 Uitstroommanagement	261
7.4.1 Gedwongen uitstroom - individueel ontslag	261
7.4.2 Gedwongen uitstroom - collectief ontslag	267
7.4.3 Natuurlijke uitstroom	269
7.4.4 Vrijwillige uitstroom	269
BRONNEN	277

VOORWOORD

Goed personeelsbeleid, Human Resource Management (HRM), staat de laatste jaren steeds meer in de belangstelling en is in veel arbeidsorganisaties een belangrijk onderdeel van het strategisch beleid geworden.

Vanuit organisatieperspectief hebben ontwikkelingen op het gebied van ICT, organisatie, kwaliteit en concurrentie ervoor gezorgd dat de behoefte aan flexibiliteit in arbeidsorganisaties de laatste decennia steeds groter is geworden. Organisaties vragen om breed inzetbaar en adequaat opgeleid personeel dat zich makkelijk aan veranderingen binnen en buiten bedrijven aanpast en daarop inspeelt.

Anderzijds is er ook het medewerkersperspectief. Naast bestaanszekerheid en materiële welstand zoeken mensen via hun arbeid ook naar zingeving en ontplooiing. In onze samenleving is de betaalde arbeid, 'wat we doen', immers ook vaak 'wie we zijn'. Mensen willen zichzelf dan ook graag op een of andere manier 'verwezenlijken' in het werk: het gevoel hebben 'erbij te horen' en 'ertoe te doen' door de mogelijkheden te krijgen om de aanwezige competenties zo breed als mogelijk in te zetten, aan te scherpen en bij voorkeur ook de persoonlijke talenten te kunnen ontplooiën en te vertalen in een meerwaarde voor de organisatie.

Het organisatieperspectief en het medewerkersperspectief staan vaak in een spanningsveld. Wat (op het eerste zicht) goed is voor de organisatie is niet altijd goed voor de medewerker, en omgekeerd. Dit brengt ons bij de kern van HRM: het afstemmen van beide perspectieven door aandacht te schenken aan enerzijds de kwaliteit van arbeid in organisaties en anderzijds het zorgvuldig beheren, efficiënt inzetten en verder ontwikkelen van het menselijk kapitaal in organisaties met als doel zowel medewerkers als organisatie optimale prestaties te laten leveren. Arbeidsorganisaties die hierbij zowel het perspectief van organisatie als medewerker honoreren, blijken in de praktijk vaak het meest succesvol.

Dit handboek richt zich op studenten in een professionele bacheloropleiding en toekomstige HR-medewerkers. Het wil hen voorzien van een visie op HRM en een eerste brede basiskennis over de verschillende domeinen van HRM.

hoofdstuk 1

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: WERKEN MET MENSEN OP HET KRUISPUNT VAN MENS, ARBEID EN ORGANISATIE

Na het bestuderen van dit hoofdstuk ben je in staat:

- De plaats en rol van Human Resource Management in organisaties toe te lichten
- De kern van Human Resource Management te omschrijven
- De rollen van een HR-professional te verduidelijken
- De historische ontwikkeling van HRM te schetsen
- De meerwaarde van HRM voor een organisatie te beargumenteren

1.1	Definitie en doelen van HRM	3
1.1.1	Het spanningsveld tussen sociale en economische belangen	6
1.1.2	Het spanningsveld tussen organisatiedoelen en individuele doelen	9
1.2	Definitie van HRM	11
1.3	De rollen van de HR-professional	12
1.3.1	Rol 1: de HR-professional integreert de mens in de organisatie	13
1.3.2	Rol 2: de HR-professional is een sociaal-juridisch en administratief expert	14
1.3.3	Rol 3: de HR-professional is een veranderingsmanager	14
1.3.4	Rol 4: de HR-professional is een strategische partner	14
1.4	Van personeelsbeheer tot HRM	15
1.4.1	Het paternalisme: 'de onmondige mens' (1850-1900)	15
1.4.2	Scientific Management: 'de rationeel-economische mens' (1900-1940)	17
1.4.3	Human Relations: 'de sociale mens' (1930-1960)	19
1.4.4	Revisionisme: 'de naar ontplooiing zoekende mens' (1950-1970)	21
1.4.4.1	De tweefactorentheorie van Herzberg	22
1.4.4.2	De X- en Y-theorie van McGregor	24
1.4.4.3	De behoeftepiramide van Maslow	25
1.4.5	De complexe mens in interactie met zijn omgeving (1960-heden)	27
1.4.6	Human Resource Management (HRM) als synthese van het hedendaagse denken over personeelsbeleid	29
1.4.7	Strategisch Human Resource Management (SHRM) - Competentiemanagement	31
1.4.8	Talentmanagement	32
	Oefeningen	35

1.1 Definitie en doelen van HRM

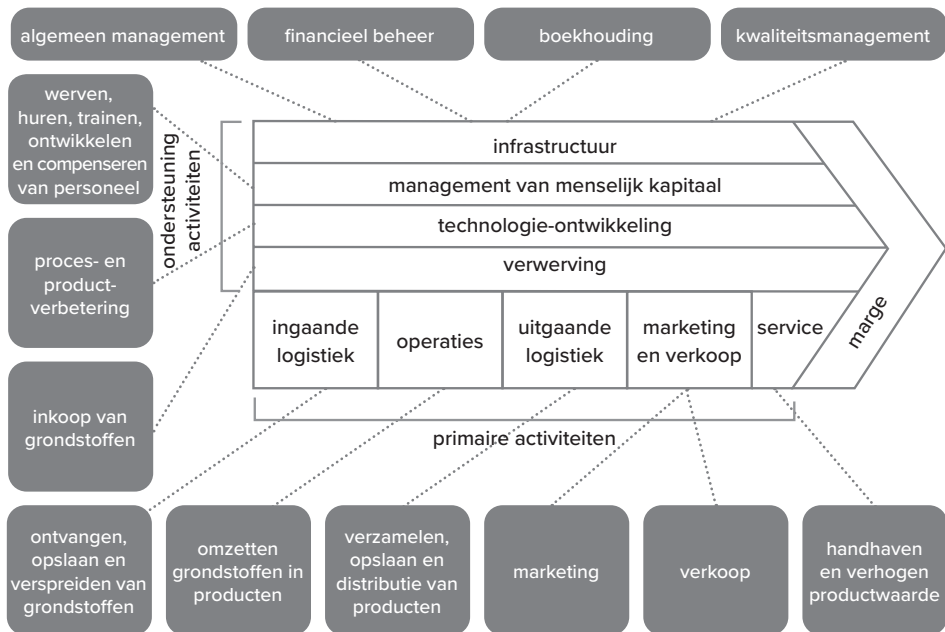
Human Resource Management is de doorontwikkeling van wat vroeger (en vaak nu nog) personeelswerk, personeelsbeleid of personeelsmanagement genoemd werd.

HRM houdt zich bezig met het beheer, aansturen en begeleiden van het 'menselijk kapitaal' in arbeidsorganisaties. Het is in die zin een onderdeel van het algemene management in arbeidsorganisaties en is samen met de andere managementdisciplines gericht op het effectief en efficiënt bereiken van de organisatiedoelen en dus het voortbestaan van de organisatie te verzekeren.

Een model dat - vooral vanuit een bedrijfseconomische benadering - al een eerste beeld geeft van waar we HRM ergens dienen te situeren binnen het algemene organisatiebeleid, is de **waardeketen van Porter** (1992). Het basisidee achter dit model is dat een arbeidsorganisatie meer is dan een willekeurige verzameling van machines, apparatuur, kennis, mensen en geld. Het is pas als deze 'organisatiemiddelen (resources)' op een welbepaalde manier georganiseerd worden in systemen en processen, dat het mogelijk wordt om iets voort te brengen waarvoor klanten bereid zijn een prijs te betalen. Vertrekkend vanuit dit basisidee geeft de waardeketen een overzicht van alle activiteiten die een arbeidsorganisatie uitvoert om die producten of diensten te produceren en te leveren waaraan klanten waarde toekennen. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen **primaire en ondersteunende activiteiten**.

De **primaire activiteiten** zijn die activiteiten die tezamen het proces van externe dienstverlening vormen en waarvan de output direct bijdraagt aan het resultaat voor de klant. Het zijn m.a.w. de activiteiten die leiden tot de producten en/of diensten waaraan de organisatie haar bestaansrecht ontleent. Het gaat in de onderstaande figuur om de ingaande logistiek, operaties, uitgaande logistiek, marketing en verkoop en service.

Daarnaast onderscheidt Porter vier **ondersteunende activiteiten**, waarvan HRM er één is. Deze sturen en steunen het primaire productie- en/of dienstverleningsproces via processen van interne dienstverlening. Ze zijn er op gericht om elk van de primaire activiteiten zo effectief mogelijk (of effectiever) te laten verlopen.

Figuur 1.1: waardeketen van Porter (www.hit.nl)

Het verschil tussen de kosten en opbrengsten van alle activiteiten bezorgt de organisatie haar **winst(marge)**. Het model laat niet alleen toe een kosten-batenanalyse te maken per activiteit, er kan ook geëvalueerd worden welke meerwaarde elke activiteit bijdraagt aan de producten en/of diensten die de organisatie voortbrengt. Porter benadrukte trouwens vooral de synergie tussen de diverse activiteiten als één van de belangrijkste bronnen voor organisaties om **concurrentievoordelen** te halen.

Hoewel Porter zijn model oorspronkelijk ontwikkelde voor de profitsector werd dit later ook hertaald naar modellen voor de not-for-profit sector en overheidsdiensten. De waardeketen van Porter dient dus vooral gezien te worden als een idealtypisch model dat telkens dient vertaald te worden naar de concrete configuratie en context waarin een organisatie zich bevindt. Zo zal er al een groot verschil zijn tussen organisaties die gericht zijn op de productie van goederen, dan wel organisaties die het verlenen van diensten als hun kerntaak zien. Het mag duidelijk zijn dat de aard van de primaire activiteiten dus ook een grote invloed zal hebben op welke rol HRM zal toebedeeld krijgen of dient op te nemen in de organisatie.

We kunnen alvast stellen dat de medewerkers die instaan voor het uitvoeren van de voornoemde primaire en ondersteunende activiteiten de kern van arbeidsorganisaties vormen. De Nederlandse hoogleraar personeelwetenschappen Rob Vincke (in: Vloeberghs, 2004) geeft aan dat de toegevoegde waarde van organisaties meer dan ooit afhankelijk geworden is van de juiste inzet van medewerkers. Medewerkers zijn

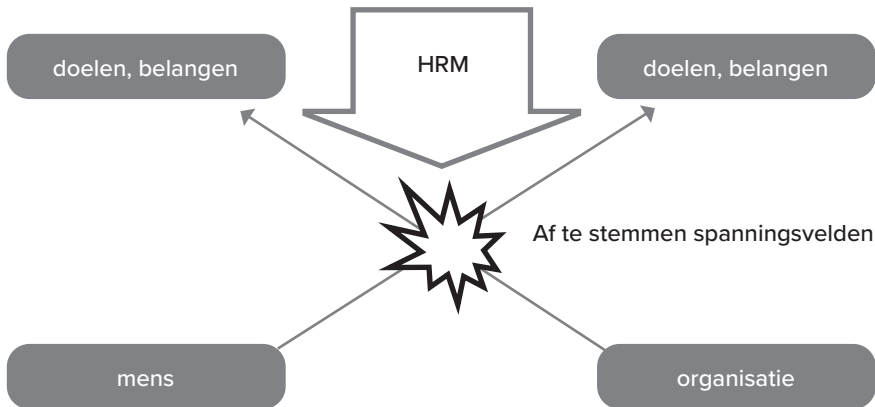
in de loop der tijd een steeds belangrijker, zo niet de belangrijkste 'bron' (resource) geworden met het oog op het productief, innovatief en succesvol maken en houden van organisaties.

Maar medewerkers hebben ook hun eigen belangen en wensen waar op de een of andere manier aan tegemoet moet worden gekomen. Naast een rechtvaardige financiële beloning en werkzekerheid willen mensen zich ook ontplooiën in hun werk, vinden ze leuke collega's belangrijk en ze willen zich identificeren met de groep waarvan men deel uitmaakt.

HRM dient zich dus te focussen op twee belangrijke opdrachten:

- Het bereiken van de organisatiedoelen zoals winst, productiviteit, kwaliteit, imagoverbetering,...
- Het tegemoet komen aan de individuele en groepswensen van medewerkers, wat globaal als het 'welzijn van de medewerkers' in de organisatie kan aangeduid worden

Voor HR-professionals betekent deze dubbele opdracht in essentie dat zij voortdurend bezig zijn met het op elkaar afstemmen van mens en organisatie:

Figuur 1.2: HRM als afstemming mens & organisatie (vrij bewerkt naar: van Soest, 2004)

Zoals deze figuur aangeeft zijn er in dit afstemmingsproces een aantal belangrijke spanningsvelden waar HRM een oplossing moet voor zoeken of een evenwicht in moet vinden.

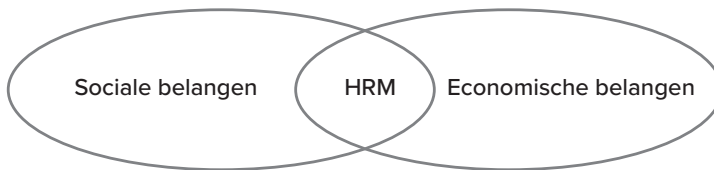
We gaan hierna dieper in op de twee belangrijkste spanningsvelden en de plaats van HRM hierin:

- Het spanningsveld tussen sociale en economische belangen
- Het spanningsveld tussen de individuele doelen en de doelen van de organisatie

1.1.1 Het spanningsveld tussen sociale en economische belangen

Zoals aangegeven dienen HR-professionals zich zówel op het voortbestaan van de organisatie als op het welzijn van de medewerkers die erin functioneren te richten. En dat is een bijzonder moeilijke evenwichtsoefening. Er ligt immers een andere logica aan ten grondslag.

Zo worden organisaties gedreven door een economische logica, 'het overleven op de markt', terwijl het welzijn van de medewerkers gebaseerd is op een sociale logica, 'het aan en tot hun recht laten komen van mensen'.

Figuur 1.3: HRM als afstemming tussen sociale en economische belangen

Laten we eerst wat dieper ingaan op wat die 'economische logica' nu precies voor organisaties inhoudt.

Algemeen kunnen we (arbeids)organisaties omschrijven als samenwerkingsverbanden waarbinnen mensen gericht in groep samenwerken om een gemeenschappelijk doel te verwezenlijken (vrij naar de Man & Coun, 1995; van Soest, 2004).

Arbeidsorganisaties ontstaan om economische redenen. Dat wil zeggen dat ze pas opgericht worden als er **synergie-effecten** mogelijk zijn, met andere woorden als er verwacht wordt dat het resultaat van samenwerking groter zal zijn dan de optelsom van de resultaten van de individuele prestaties: $1+1 > 2$ (Thuis, 1996). Of nog: als er resultaten kunnen bereikt worden die individuen niet of slechts met grote moeite op zichzelf kunnen realiseren.

In arbeidsorganisaties zal men de genoemde synergie proberen te bereiken via **taakverdeling** en **coördinatie**: men verdeelt m.a.w. het totale werk over een aantal mensen (taakverdeling) en probeert hierbij alle individuele activiteiten zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen (coördinatie).

Belangrijke begrippen hierbij zijn 'effectiviteit' en 'efficiëntie'. Effectiviteit slaat op het aspect of men 'de juiste dingen aan het doen is' en efficiëntie op het feit of men 'de dingen goed doet'. Zo zal een organisatie zich in eerste instantie focussen op het produceren van goederen en diensten waar consumenten een behoefte aan hebben (= effectief). Daarnaast zal de organisatie deze goederen of diensten zo voordelig mogelijk proberen te produceren (= efficiënt). Dit laatste betekent niet noodzakelijk dat een organisatie haar producten of diensten ook zo goedkoop mogelijk zal aanbieden.

Zij zal eerder trachten een zo hoog mogelijke prijs, 'de prijs die consumenten willen betalen', te krijgen.

Dit leidt ons rechtstreeks naar het aspect '**winststreven**' van een organisatie.

Deze 'winst' wordt, naargelang het een profit- of een not-for-profitorganisatie betreft, anders uitgedrukt.

Zo stelt Pijs (1996) dat de hoofddoelstelling, al dan niet op lange termijn, van een profitorganisatie altijd het maken van winst is. Deze winst wordt dan opnieuw geïnvesteerd of uitgekeerd aan eigenaren, zoals bijvoorbeeld aandeelhouders. Karakteristiek is tevens dat dit soort organisaties hun doelstellingen in cijfers uitdrukken: omzet, marktaandeel, bruto- en nettowinst,...

Regelmatig zien we van dit winststreven de perverse effecten in onze samenleving: bedrijven die herlokalisieren naar lage loonlanden, aandelenkoersen die naar omhoog veren wanneer een bedrijf een herstructurering aankondigt met massale ontslagen.

Een not-for-profitorganisatie streeft andere hoofddoelen na: het verlenen van een dienst ten behoeve van het algemeen belang (Pijs, 1996). Het gaat hier om organisaties zoals bijvoorbeeld ziekenhuizen, welzijnsorganisaties, onderwijsinstellingen, een groot deel van de cultuurorganisaties,... De overheid treedt hierbij op als subsidieverstrekker, die wil dat haar burgers, al dan niet onder bepaalde voorwaarden, gebruik kunnen maken van bepaalde diensten.

Ook not-for-profitorganisaties dienen op een bepaalde manier 'winst' te maken. Het gaat dan doorgaans niet om winst in de strikt financiële zin van het woord, maar wel over de mate waarin de organisatie erin geslaagd is vooropgestelde doelstellingen te realiseren.

Algemene doelstellingen zijn dan bijvoorbeeld bestrijding van armoede, verhoging van de participatie van bewoners, verhoging van het gevoel van welzijn, daling van de criminaliteit,...

Deze doelen zijn doorgaans (zeer) moeilijk in cijfers uit te drukken. De laatste tien à vijftien jaar is er echter een sterk toenemende tendens waarbij de subsidieverstrekende overheid de verwachte resultaten vertaalt in cijfers: het betreft dan bijvoorbeeld het aantal begeleidingen te doen door een maatschappelijk werker, het percentage van cliënten dat succesvol een hulpverleningstraject doorloopt, het aantal langdurig werkzoekenden dat na begeleiding een vaste job vindt,...

De HR-professional zal bij het uitoefenen van zijn job rekening moeten houden met de economische dimensie van de organisatie waarin hij/zij actief is. De economische situatie waarin een organisatie zich bevindt zal immers bepalend zijn voor de middelen en mogelijkheden die beschikbaar zijn voor het te voeren personeelsbeleid. Het economisch welzijn van de organisatie bepaalt dus als het ware de grenzen waarbinnen de personeelswerker een beleid kan ontwikkelen.

Tegenover de economische wetmatigheden van effectiviteit, efficiëntie en winst die het succes en daarmee de overlevingskansen van een organisatie bepalen, staan de **'sociale belangen'** die de samenleving nastreeft.

De sociale belangen kunnen we terugvoeren tot de betekenis die arbeid heeft in onze huidige samenleving. Zo stellen Vranken en Henderickx (1998) dat in onze samenleving economische productieve arbeid nog steeds de heersende en best gelegitimeerde manier is om aan een inkomen te geraken. Het vormt de verdeelsleutel voor alle beloningen: inkomen, status en macht.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste mensen via arbeid trachten te realiseren wat zij in hun leven wensen te bereiken. Vele mensen willen door hun arbeid immers een aantal levenswaarden verwezenlijken, zoals creativiteit, ontplooiing, materiële welstand en levensgeluk (Mok, 1994).

Het betekent tevens dat het niet hebben van werk wordt beleefd als een buitengesloten zijn uit de maatschappij.

Ook ons systeem van sociale zekerheid wordt grotendeels gefinancierd door bijdragen op arbeid. Vanuit maatschappelijk perspectief is de voortdurende uitstoot van arbeidskrachten uit het productieproces dan ook een erg kwalijke zaak.

Het creëren van betaalde arbeid staat dus om allerlei redenen hoog op de politieke agenda van zowat elke regering.

De sociale belangen, "het welzijn van de personeelsleden", zal zich dus in een organisatie manifesteren als een streven naar **werkzekerheid** (en dus bestaanszekerheid), **menswaardige arbeidsomstandigheden** en het hebben van een **kwalitatieve job** die het mogelijk maakt de bovengenoemde levenswaarden te verwezenlijken.

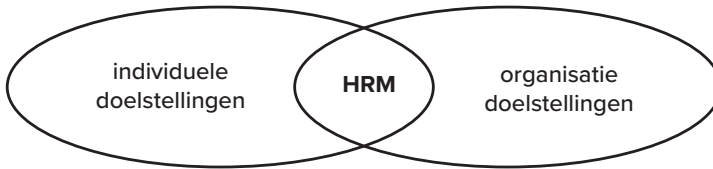
Werknemers kunnen hiervoor trouwens beroep doen op georganiseerde vormen van 'sociale belangenverdediging', met name de vakbonden. In België zijn de grote contouren van deze sociale belangen ook vastgelegd in allerlei wetgevingen zoals bijvoorbeeld arbeidsrecht en sociaal zekerheidsrecht. Daarnaast bestaat er ook een uitgebreid systeem van sociaal overleg waar vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers en vaak ook vertegenwoordigers van de overheid allerlei collectieve afspraken maken omtrent diverse aspecten die met tewerkstelling in arbeidsorganisaties te maken hebben.

De HR-professional zal net zoals met de economische dimensie ook rekening dienen te houden met de sociale belangen zoals die zich manifesteren in de organisatie. Meer nog: het bewerkstelligen en bewaken van een goed sociaal klimaat behoort tot de kerntaken van de HR-professional.

1.1.2 Het spanningsveld tussen organisatiedoelen en individuele doelen

Het tweede spanningsveld waarmee HR-professionals geconfronteerd worden in de uitoefening van hun job, is dat tussen de doelen van de organisatie en die van het individu die zijn diensten aan de organisatie aanbiedt.

Eigenlijk gaat het hier om een vertaling van het spanningsveld tussen economische en sociale belangen naar het niveau van het individu versus werkgever:

Figuur 1.4: HRM als afstemming tussen doelen van het individu en doelen van de organisatie

Een belangrijk begrip in dit kader is het **'psychologisch contract'**.

Naast een formeel arbeidscontract op papier bestaat er tussen werknemer en werkgever ook zoiets als een psychologisch contract. Dit omvat de wederzijdse verwachtingen tussen werknemers en werkgevers betreffende hun wederzijdse rechten en plichten (Maund, 2002). Het is m.a.w. een ongeschreven overeenkomst over wat de medewerker inbrengt in de organisatie en wat de organisatie daar tegenover stelt (Kluytmans, 1998).

Volgens Maund (2002) verwacht de werknemer van de werkgever het volgende om aan zijn individuele behoeften te voldoen:

- Financiële compensatie voor zijn werk
- Status
- Promotiekansen
- Uitdagend werk

Als tegenprestatie verwacht de werkgever daarvoor van de werknemer:

- Tijd
- Energie
- Talenten
- Loyaliteit

Hoewel het psychologisch contract niet zwart op wit staat, is het een belangrijke bepalende factor voor het gedrag in organisaties.

Derijcke (in: Broeckx & Van der Auwera, 2002) maakt gewag dat er sinds enkele jaren een **'nieuw psychologisch contract'** in de maak is. Zo beschrijft Derijcke een aantal trends die het hiervoor beschreven 'oude' psychologisch contract onder druk zetten.

Vooreerst is er de groeiende mondigheid van de nieuwe groepen werknemers. Voorts verliest het klassieke arbeidsethos (= betekenis van arbeid) gaandeweg zijn glans. Werk als centrale bron van zingeving, persoonlijke ontplooiing of sociale identiteit geeft steeds meer terrein prijs aan andere levenssferen en activiteiten zoals reizen, sporten, dansen, creatief bezig zijn, luieren en noem maar op. Tenslotte neemt ook de loyaliteit van de werknemers af.

Dit laatste dient voor een stuk genuanceerd te worden. Bruel en Colsen (1998) onderscheiden op dit vlak twee soorten personeel: de gebonden en de geboeide medewerkers. De **'gebonden medewerkers'** vertonen een hogere loyaliteit en identificeren zich sterker met de organisatie. Ze streven vooral naar zekerheid. Daarnaast zijn er de **'geboeide medewerkers'**. Zij opteren voor een tewerkstelling bij een werkgever zolang die hen een job kan bieden die boeit en uitdaagt. Op zoek naar afwisseling wisselen ze regelmatig van job. Uit onderzoek blijkt trouwens dat er een correlatie is tussen de dimensie binden-boeien en het opleidingsniveau van de werknemer. Hoe hoger de opleiding hoe meer de werknemer het gedragspatroon van de 'geboeide werknemer' zal aannemen.

Eenzelfde evolutie naar een toenemende veeleisendheid aan werknemerszijde (cf. het nieuwe psychologische contract), merken we ook aan werkgeverszijde. Dit wordt in de literatuur omschreven met het begrip **'employability'** (Armstrong, 2001; Maund, 2002; Vloeberghs, 1997).

Dit begrip is een samentrekking van vier andere Engelse begrippen:

- *employment*: werk
- *ability*: bekwaamheid, vermogen
- *capability*: vermogen, capaciteit
- *adaptability*: aanpassingsvermogen

In het Nederlands kunnen we deze term het best vertalen als 'blijvende inzetbaarheid'. Omdat organisaties in steeds sneller wisselende omstandigheden en steeds intensievere concurrentie moeten proberen te overleven (men spreekt hier vaak van 'turbulente tijden'), groeide het besef dat organisaties niet langer in staat zijn om een levenslange tewerkstelling te garanderen voor al hun medewerkers. Om die redenen dienen werknemers 'blijvend inzetbaar' gemaakt te worden. Dat wil zeggen dat medewerkers zich zo dienen te ontwikkelen dat ze zowel in hun huidige als in een toekomstige positie kunnen (blijven) ingezet worden. Dit bij voorkeur bij de huidige werkgever, maar als het erop aan komt ook elders op de arbeidsmarkt. Het uiteindelijk bereiken van deze blijvende inzetbaarheid is zowel een verantwoordelijkheid van de werknemer als van de organisatie: de organisatie schept het kader waarin de medewerker zijn employability kan ontwikkelen, de werknemer neemt zélf de verantwoordelijkheid op voor zijn ontwikkeltraject.